

NOVIJE STUDIJE O DRAGIŠĆU

Cesare VASOLI, Giorgio Benigno de Salviati e la tensione profetica di fine 400, *Rinascimento*, vol. XXIX, 1989, p. 53-78;

Gian Carlo GARFAGNINI, Georgius Benignus e Girolamo Savonarola. Note per una lettura delle "Propheticae solutiones", *ib.* p. 81-93.

Istraživanja humanističke kulture renesanse i udjela mislilaca hrvatskoga podrijetla kulturnoj i duhovnoj povijesti Europe učestala su tijekom posljednjih desetljeća ovoga stoljeća. Kontinuiranim objavljivanjem anastatičkih izdanja, ažuriranim biografsko-bibliografskim informacijama o djelima predstavnika humanista 15. i 16. stoljeća, sudbini njihovih djela i utjecaju njihovih ideja na razvoj i promjenu perspektiva mišljenja, dopunjuje se, mijenja i ispravlja postojeća spoznaja o vrijednosti i značenju tih djela. Od recentnih radova stranih znanstvenika, kulturnih povjesnika i povjesničara filozofije ovoga razdoblja valja istaći one Marianne Birnbaum, Elisabeth von Erdmann-Pandžić i Basiliusa Pandžića te skupine mađarskih i sovjetskih autora, koji u svjetlu rezultata dobivenih na osnovi arhivskog materijala donose nove podatke i nova tumačenja mnogih problema (periodizacije, tipologije kulture, značenja određenih humanističkih krugova, primjerice onoga Korvinova i njegove knjižnice značajne za formiranje mnogih humanista, među njima i hrvatskih), kao što su T. Klaniczay, Cs. Csapodi, N. I. Balachov, A. B. Mikhaïlov, T. Kardos, R. M. Samarin i drugi. O predstavnicima talijanskog humanizma i onima izvan talijanskog kruga saznajemo iz najnovijih regesta, primjerice A. Rabila, a P. O. Kristeller u svojim novijim istraživanjima nastavlja objelodanjivati i novije spoznaje na temelju arhivskih proučavanja (značajan u tom okviru jest njegov najnoviji rad o M. Ficinu, koji donosi nove podatke o našim humanistima, primjerice J. Pannoniusu). Uz ova, već pionirska imena svjetske znanosti valja zabilježiti i radove Ch. Trinkausa o humanističkom mišljenju (1970), Th. Goulda i T. A. Perryja (1980). Mnogobrojna su izdanja europskih i svjetskih univerziteta i njihovih departmana kojima je osnovna djelatnost proučavanje povijesti renesansne filozofije (Toronto, Alabama, Chicago, Oxford, Cambridge, Geneva, Louvain, München i mnogi drugi). Višegodišnjom svojom djelatnošću Institut za renesansna proučavanja u Ferrari i Nacionalni institut za renesansna istraživanja u Firenzi produbljuju dosadašnje spoznaje i obogaćuju ih disciplinarnim istraživanjima.

Značajne doprinose proučavanju kulture humanizma u Europi dali su talijanski historiografi, povjesničari kulture i filozofije. Nastavljajući na historiografska istraživanja kulture 15. i 16. st. Eugenia Garina, Paola Rossija i Alberta

Tenentija, Cesare Vasoli proširio je spoznaje o srednjovjekovnoj i renesansnoj filozofiji, dao nova tumačenja problematike humanizma - njegovih aspekata, pojava i krugova. Tematika mistička i profetološka koja se javlja u renesansnih mislilaca u Vasolijevu je kritičkom i filološkom ispitivanju nerijetko i po prvi put predstavljena, ili pak iznova vrednovana, na osnovi studija bogatih rukopisnih fondova talijanskih knjižnica.

O velikom opusu Jurja DRAGIŠIĆA (Georgius Benigus de SALVIATIS), humanista, filozofa, teologa i crkvenog velikodostojnika iz Srebrenice u Bosni (1445-1520) i o značenju tog opusa za formiranje europske humanističke misli te Dragišićevu mjestu i ulozi u najosjetljivijim antropološko-religioznim pitanjima njegova doba i kontroverzama postoji nemalena literatura. Zahvaljujući postojanim istraživanjima generacija historiografa, kulturnih povjesničara i filozofa kao i povjesničara filozofije, ova je značajna ličnost europske duhovne povijesti prijeloma stoljeća dobila svoja tumačenja. Bez obzira na mnoga još neistražena pitanja brojnih njegovih djela, što očekuju buduće naraštaje, neka se njegova djela istražuju obuhvatno i iznova vrednuju. Odnosi se to posebice na ulogu koju Dragišić imade u polemičkoj klimi vremena oko ličnosti "novog proroka", Girolama Savonarole i njegova političkoga programa duhovne obnove i u okviru opće spiritualizacije religioznog života. Rekonstrukcija odnosa Dragišić-Savonarola predmetom je bavljenja brojnih autora: B. Rode, C. Dionisotti, J. Schnitzer, R. Ridolfi, D. Weinstein, L. Baudry, A. Morisi, M. Reeves, P. Villani, A. Gherardi, E. L. Bayonne, R. Taylor, M. Martelli, da spomenemo samo neke.

Izbor iz važnijih bibliografskih jedinica o Dragišiću donose Elisabeth von Erdmann-Pandžić i Basilius Pandžić u upravo objavljenoj knjizi "Juraj Dragišić und Johannes Reuchlin", prvom svesku niza "Vrela i prinosi za hrvatsku kulturnu povijest", kojeg su i priređivači i urednici (izd. Fach slavische Philologie der Universität Bamberg, 1989, v.p.132-138).

Višegodišnja teorijska, povijesnofilozofijska istraživanja C. Vasolija o profetizmu i milenarizmu 15. i 16. st. (o kojima je bilo osvrti i ocjena i u našoj periodici, pa i na stranicama našega časopisa) predstavljena su u njegovim kapitalnim djelima *Profezia e ragione. Studi sulla cultura del Cinquecento e Seicento*, Napoli, 1974; *Miti e gli astri*, Napoli, 1977; *Immagini umanistiche*, Napoli, 1983; *Filosofia e religione nella cultura del Rinascimento*, Napoli, 1988.

Vasolijeva studija objelodanjena u XXIX. volumenu časopisa "Rinascimento" (inače tekst njegova izlaganja održana u Veneciji 1989. u okviru Fondazione Cini) analiza je Dragišićeva spisa "Propheticae solutiones", iz njegova dubrovačkoga razdoblja, objavljena u tiskari Lorenza de' Morgianija, u Firenzi.

Utvrđujući značenje i aktualnost Dragišićeva djela s obzirom na profetološku situaciju već kritičkog i dramatičkog razdoblja autor ističe i razloge sve većeg zanimanja tijekom posljednjih dvadeset godina za ovu istaknutu ličnost europskog duhovnoga razdoblja i kontroverzi toga doba. Koristeći se rezultatima dosadašnjih istraživanja i bogatom dokumentacijskom građom Vasoli ističe Dragišićeve veze s ličnostima firentinskog kruga različitih intelektualnih i društvenih slojeva i političke pripadnosti, među ostalima Antonijem Sassolinijem (budućim izdavačem teološkog Dragišićeva djela "De natura angelica"), Pietrom

Parentijem, Ubertinom Risalitijem, Giovannijem Nesijem, osobama koje su bile uključene u polemiku oko Savonarole, ili kao njegovi pripadnici ili kao protivnici. Zbog nedostatka pouzdanih dokumenata kojima bi bilo moguće rekonstruirati odnose između Dubrovnika i Firenze, Vasoli ipak zaključuje o Dragišićevoj dobroj informiranosti o političkim i vjerskim borbama u Firenzi i Savonarolinim proricanjima i programu ("takva proricanja mogla su potvrditi proroštva koja je Dragišić slušao u bosanskim selima koje je posvećivao, kao i predviđanja koja su kružila u sredinama franjevac", piše Vasoli). Raspravljajući o Jurju Dragišiću u povijesnom kontekstu talijanskih i posebice firentinskih prilika Vasoli se uzdržava od zaključaka o tomu koliko je Dragišić sam bio pod utjecajem Savonarolina političkog programa. Navodi međutim prvo izdanje Nesijeva djela, posvećenog Dragišiću (prognanom u Dubrovnik), kao i odnos Risalitija i Dragišića te neke poslanice dubrovačkih pisaca, kao dokaze za odnos Firenze i Dubrovnika, za razmjenu poruka te samu središnjicu polemike, kao razloge s kojih teolog Dragišić svoju obranu Savonarole, kako smatra Vasoli, transformira u apologiju profetske spoznaje, vođene "svim svetim uljem skolastičke discipline" (C. V.). U svojoj apologiji Dragišić raspravlja o temama svoje teologije - prirodi i karakteru kontingentnog, vrijednosti božanskog nadahnuća, odnosu proricanja i providjenja, naravi Staroga zavjeta, evanđeoskoj objavi i Kristovoj ljubavi, spasu i mističkom tijelu crkve, istini vjere - što se sve sabire u njegove argumente za Savonarolu, konačno u Dragišićevoj ideji konciliarizma. Dragišićevo razlikovanje proroštva kao znanosti od drugih oblika divinacije i astroloških tehnika predviđanja budućnosti zasnovano je na Dragišićevoj koncepciji čovjekovih spoznajnih moći i osjetilnosti. Konačna mogućnost spoznaje preostaje prorokovom (i proročkom) predviđanju (*imaginatio profetica*), a njena istina zajamčena je tajnom božanske duše. Distinktivno obilježje pravog profetstva jesu "inteligencije", vizije koje daje Bog čovjeku-proroku. Kao skolastičar Dragišić svojim "zdravim teološkim kriterijem" (C. V.) razrješuje dihotomiju slobode ljudskog izbora i *scientia Dei de futuris contingentibus* - ravnotežu između istine predznanja i slobode volje, u težnji da obrani osobno prosvjetljenje ili sudjelovanje u božanskom znanju, da bi tako, kao vrstan poznavalac profetske tradicije i profetskih struja religioznih sredina u kojima se kreće (Engleska, Francuska), "eshatološke aure" (C. V.), pomirio moguću dilemu. Dva rješenja, naime, postavlja Savonarolina polemika, s obzirom na ulogu božjeg predznanja, znanja o događajima kao vječno kontingentnom i nepostojanja slobode volje i, drugo, znanja o budućem - koje Dragišić razrješuje konkordistički. Pomirujući tomizam i skotizam uspostavlja ravnotežu između istine predznanja i slobode volje, da bi ostao vjeran profetskom "revivalu" kraja stoljeća - što će sve, prema Vasolijevu mišljenju, znatno utjecati na Dragišićeva eshatološka shvaćanja i nastojanja oko ujedinjenja svih vjera u kršćanstvu, a s obzirom na povijesna događanja njegova doba. Vasoli svoje teze osnažuje Dragišićevom biografijom, njegovom pozicijom u vjerskom i političkom životu i isključivo teološkom i dogmatskom ortodoksnošću vjerna i pobožna kršćanina, razborita teologa koji ni u jednom slučaju u politički nesigurnim vremenima ne dotiče temu papine svetosti i koji, nakon srušenih nada Ferarčevih nastoji i dalje na novoj profetskoj objavi, imajući očito udjela u izradi "Apocalypsis nova", djelu pripisivanom (premda to dosad nije i utvrđeno) João Mendes da

Silva. Svoju studiju Vasoli zaključuje značenjem koje Dragišić ima u obzoru profetskih mitova 15. stoljeća kao i utjecaju i sudbini njegovih ideja vezanih uz pouzdanost nove objave.

Nastavljajući najnovija istraživanja Savonarolinih tekstova, njihove difuzije i političko-religioznog značenja (R. Rusconi), G. C. *Garfagnini* se u svojoj studiji vraća izvorima Dragišićeve sudbine, baveći se stvarnim njegovim odnosima sa Savonarolom i Savonarolinim stavom o Dragišiću, prvom filozofu teologu ("Dialogus de veritate prophetica"). Autorov je naum naime pokazati kako Dragišićevo djelo o vrijednosti i značenju profetičke spoznaje proizlazi iz Dragišićeva sukoba s historijskom i institucionalnom zbiljom vremena. Razlažući to na trojnoj strukturi djela (1. teorijsko opravdanje proricanja, 2. Savonarola kao prorok, 3. profetska misija Firenze) i njegovoj problemskoj osi (refleksija o odnosu intelekta, volje i božanske milosti), autor pokazuje kako Dragišićevo djelo nadilazi obranu Savonarole i odgovara na bitna pitanja i probleme vremena. Autor dalje upozorava na razlike u Dragišićevim i Savonarolinim shvaćanjima karaktera proricanja (za Savonarolu je to inspiracija, a za Dragišića institucionalna, kanonska poruka crkve, argument u tradiciji evanđelja), nadalje o astrologiji i biti profetike, njena odnosa prema znanju i različitim shvaćanja čovjekove sposobnosti razumijevanja i dihotomije čovjeka samog, prema Dragišiću, sudionika božanskog nauma, koji posjeduje slobodu volje i božanske omniscijencije. Stvarni doprinos Dragišićeva djela autor vidi upravo u njegovim unutarnjim motivima koji ga udaljuju od čiste apologetičnosti. Slijedeći taj pravac čitanja Dragišićeva spisa, autor traga za Dragišićevim određenjem Savonarole, pravim prorokom koji odgovara na zahtjev vremena. *Garfagnini* zaključuje kako je u tom vrednovanju Savonarole Dragišiću izmakla jedna bitna komponenta Savonarolina profetičkoga propovijedanja, povijesnoduhovna. Savonarolin je anakronistički zahtjev za reformom crkve bitno različit od Dragišićeva profetizma. Dragišić se naime, kako autor vidi, veže uz postojeću instituciju te "nije slučajno da jedan završava osuđen na lomaču, a drugi kao nadbiskup" (G.C.G). "Propheticae solutiones", prema mišljenju autora, označavaju tek trenutak susreta dva različita shvaćanja profetizma i njegove uloge i značenja u povijesti.

LJERKA SCHIFFLER

Elisabeth von Erdmann-Pandžić/Basilius Pandžić, Juraj Dragišić und Johannes Reuchlin, Fach Slavische Philologie der Universität Bamberg, 1989, str. 141.

Sveučilište u Bambergu, Odjel za slavističku filologiju, izdao je 1989. godine pretisak djela Jurja Dragišića (Georgius Benignus de Salvatis) "Defensio praestantissimi viri Johannis Reuchlin" (na temelju najvjerojatnije kelnskog izdanja iz 1517. godine). Pretisak je zajedno s tekstom što mu u knjizi "Juraj